(Fig. 1). The uppermost ploughed layer was mechanically removed prior to comprehensive excavation, and the entire excavated archaeological deposit was passed through a 5 mm sieve. The archaeological deposit consisted of a 20 cm layer of fine, dark-grey sand with evidence of burning. A total of 343 archaeological finds were collected: 331 pottery sherds; 9 pieces of flint; and 2 pieces of glass. A distinguishing type of pottery decoration was identified – parallel raised bands, triangular in profile (Fig. 2:1–3; 5; 10). A flattened round bead made of transparent blue glass discovered at the site was typologically dated to the Late Bronze Age (Fig. 2:16). Structure 1 was dated to the same period: 8th–4th century BC. The cuts of three features of unknown function were identified, with no evidence of buildings. The site could have been used for a specific activity some distance away from the main settlement.

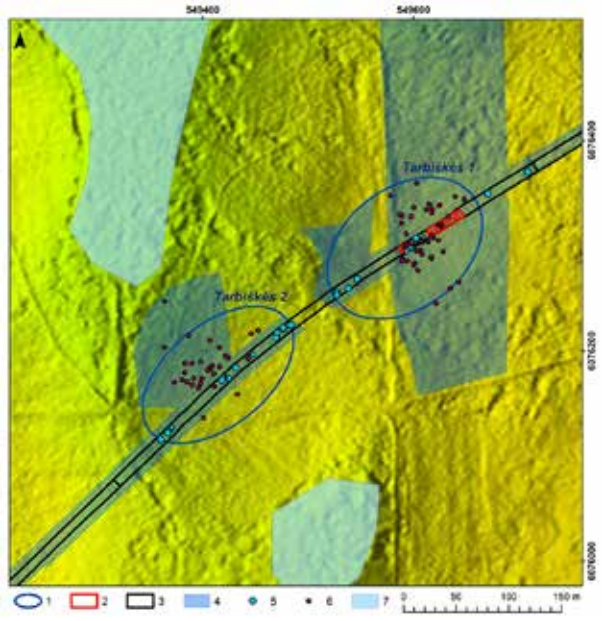

1 pav. Tarbiškių senovės gyvenviečių situacija ir atlikti tyrimai: 1 – preliminarios senovės gyvenviečių ribos; 2 – detaliųjų tyrimų plotai; 3 – mechanizuotai šalinant paviršinį sluoksnį žvalgyti plotai; 4 – vizualinių paviršiaus žvalgymų plotai; 5 – žvalgymų metu fiksuotos įgilintos struktūros; 6 – paviršiuje surinkti radiniai; 7 – spėjami senieji ežerai. R. Vengalio brėž.

Fig. 1. The location of the ancient Tarbiškės settlements and the excavation area: 1 – preliminary boundaries of ancient settlements; 2 – areas of comprehensive excavation; 3 – areas surveyed during mechanized removal of topsoil; 4 – areas of visual surface survey; 5 – features identified in test pits; 6 – surface finds; 7 – possible ancient lake beds.

Gytis Piličiauskas,
Rokas Vengalis, Karolis Minkevičius,
Algirdas Kalinauskas

Tarbiškių gyvenvietės

2020 m. LLDJ dujotiekio statybos darbai kirto Tarbiškių kaimo (Elektrėnų sav., Vievio sen.) teritoriją, kurioje 2015 ir 2020 m. žvalgymų metu R. Vengalis ir G. Piličiauskas (LII) aptiko senovės gyvenviečių požymių (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 463–464). Suprojektuotas dujotiekis šias gyvenvietes būtų stipriai pažeidęs, todėl išlikusio nesuarto archeologinio sluoksnio vietose atlikti detalieji tyrimai.

Tarbiškių senovės gyvenvietė 1 yra apie 160 m skersmens smėlingoje aukštumėlėje, kuri tik vos iškilusi drėgnesniuose padurpėjusiuose laukuose. Aukštumėlė yra apie 200 m į R nuo buvusio jau uždurpėjusio ežero kranto, H_{abs} 123,00 m. Tarbiškių senovės gyvenvietė 2 yra išraiškingesnėje apie 230 m skersmens aukštumėlėje, prie pat buvusio ežero P galo, H_{abs} 120,00 m (1, 2 pav.).

2020 m. Tarbiškėse archeologiniai tyrimai vyko keliais etapais: vizualiniai paviršiaus žvalgymai, žvalgymai metalo detektoriumi, gręžiniai ir kasiniai; detalieji tyrimai; žvalgymai mechanizuotai nuimant paviršinį sluoksnį.

2 pav. Tarbiškių senovės gyvenviečių panorama. G. Piličiausko nuotr.

Fig. 2. Aerial photograph of the ancient sites at Tarbiškės.

Pirmiausia atlikti pakartotiniai vizualiniai paviršiaus žvalgymai, kurių metu paviršinių radinių aptikta gerokai daugiau nei 2015 m.: Tarbiškių 1 – 49, Tarbiškių 2 – 37. Žvalgytas apie 7 ha plotas, apimantis ir teritorijas už dujotiekio statybų zonos ribų. Žvalgytuose plotuose aiškiai išsiskyrė 2 radinių sankaupos. Abiejose gyvenvietėse radinių sankaupos apima apie 70–80 m skersmens arealus (1 pav.).

Detaliaisiais tyrimais ištirtas visas archeologinis sluoksnis, atsidengęs mechanizuotai šalinant paviršinį dirvožemio sluoksnį dujotiekio statybvietėje. Šie tyrimai atlikti tik Tarbiškių senovės gyvenvietėje 1, o Tarbiškių 2 nesuartas archeologinis sluoksnis neužfiksuotas. Ištirti du atskiri plotai – 37x8 m dydžio (perkasos 1–7) ir – 5x5 m dydžio (perkasa 8) (1 pav.). Armens sluoksnis perkasose 1–3 ištirtas jį sijojant, o perkasose 4–8 pašalintas mechanizuotai. Nesuartas archeologinis sluoksnis buvo tiriamas 10–20 cm storio mechaniniais lygiais, sijojamas per 5 mm akies sietus, radiniai rinkti atskirai iš 1x1 m dydžio kvadratų. Iš įgilintų struktūrų su degėsingais užpildais paimti, išflotuoti ir ištirti 4 grunto mėginiai (100 l).

Visose perkasose po armens sluoksniu buvo išlikęs iki 30 cm storio nesuartas archeologinis sluoksnis – tamsiai ir šviesiai rudai pilkas, rudas smulkus smėlis. Po šiuo sluoksniu visur pasiektas įžemis – gelsvas smulkus smėlis su rusvai gelsvo žvirgždo intarpais. Įžemio paviršiuje užfiksuotos 24 įgilintos struktūros, nors kai kurios jų išryškėjo jau atidengus archeologinio sluoksnio paviršių.

Mechanizuotai nuimant paviršinį dirvožemio sluoksnį, šioje teritorijoje žvalgymai atlikti 4550 m^2 plote, 500 m ilgio, 8–10 m pločio tranšėjoje. Visoje šioje atkarpoje po apie 30 cm armens sluoksniu atsidengė gelsvo smulkaus smėlio įžemis. Nesuartas archeologinis sluoksnis užfiksuotas tik anksčiau aprašytų detaliaisiais tyrimais ištirtų perkasų vietose. Įžemio paviršiuje atsidengė nemažai tamsiai pilko ar juodo smėlio dėmių. Dalis jų buvo

netaisyklingų formų, neaiškių kontūrų – jos neabejotinai gamtinės kilmės ir nebuvo fiksuojamos. Užfiksuotos 28 įgilintos struktūros (Tarbiškėse 1 – 12, Tarbiškėse 2 – 16), kurių formos buvo aiškesnės (1 pav.). Struktūros ištirtos pagal detaliųjų tyrimų metodiką, visas jų gruntas sijotas. Iš įgilintų struktūrų su degėsingais užpildais paimti, išflotuoti ir ištirti 3 grunto mėginiai (iš viso 55 l).

Iš viso tyrimų metu užfiksuotos 52 įgilintos struktūros – 24 detaliųjų tyrimų metu perkasose ir 28 žvalgant mechanizuotai nuimant paviršinį sluoksnį. Tarbiškėse 1 fiksuotos 36 struktūros, Tarbiškėse 2 – 16. Archeologinių radinių aptikta 31 iš 52 įgilintų struktūrų, tačiau dauguma jų, atrodo, nėra archeologinės kilmės. Išsiskyrė grupė apskritos formos struktūrų, kurių vienas šonas užpildytas tamsiai pilku smėliu, kitas – žvirgždu. Tokios struktūros beveik neabejotinai yra medžių išvartos. Medžių išvartomis taip pat greičiausiai reikėtų laikyti ir pailgas lenktos formos (pusmėnulio) struktūras su asimetrišku į vieną pusę gilėjančiu pjūviu. Iš kelių tokių struktūrų AMS ^{14}C metodu datuoti degę lazdyno riešutų kevalai ir medienos angliukai – gautos datos gerokai vėlyvesnės nei radinių tipologinis datavimas ir iš degusių grūdų gautos ^{14}C datos. Visgi tokias struktūras svarbu fiksuoti, nes jose aptinkama archeologinių radinių. Į jas patekę archeologiniai radiniai rodo, kad išvartų susiformavimo metu toje vietoje dar būta nesunaikinto archeologinio sluoksnio, nors dabar jis jau visiškai nuartas.

Dauguma likusių struktūrų yra neaiškios – sunku pasakyti, ar jų kilmė archeologinė, ar gamtinė. Archeologines struktūras labiau primena vos 4 duobės, dar 5 struktūros panašios į stulpavietes, nors irgi kelia abejonių.

Archeologinių radinių aptikta armens sluoksnyje, archeologiniame sluoksnyje ir struktūrose. Iš viso surinkti 426 (535 g) titnago radiniai, 33 vienetai (910 g) kitokio akmens, 341 vienetas (1,448 kg) lipdytinės keramikos, 14 vienetų (85 g) apžiestos keramikos, 8 vienetai (14 g) molio tinko, 3 vienetai metalo radinių, 8 degę gyvūnų kaulai.

Tarbiškių gyvenvietėje 1 lipdytinė keramika buvo kelių rūšių. Gausiausia grupė – storasieniai indai netvarkingai brūkšniuota išore, horizontaliai brūkšniuotu vidumi, neprofiliuotomis tiesiomis sienelėmis ir apvaliomis briaunomis, su stambiomis granito priemaišomis molio masėje, nepuošti, apie 18 cm skersmens angomis (3:4–8 pav.). Taip pat aptikta keliolika šukių, puoštų spygliuotos vielos ornamentu (3:9–14 pav.). Ši keramika plonasienė (6–8 mm, kartais iki 1 cm storio sienelės), aptiktas vienas taip ornamentuoto indo pakraštys, tiesus, neprofiliuotas, suplokštinta briauna (3:12 pav.).

Bendrame keramikos komplekse, datuotiname bronzos amžiumi, išsiskyrė vos kelios šukės, priklausančios kitiems laikotarpiams. Aptikta plonasienės šamotu liesintos taurelės, puoštos rėžtomis horizontaliomis linijomis ir eglute, šukių (2 vienetai), kurias reiktų klasifikuoti kaip virvelinę keramiką ir datuoti neolitu. Išsiskyrė ir vienas smulkiomis mineralinėmis priemaišomis liesinto indo pakraštys, mažai profiliuotas, smailėjančia briauna, kruopėtu išoriniu paviršiumi. Kruopėtoji keramika būdinga vėlyvajam bronzos – ankstyvajam geležies amžiui.

Tarbiškių gyvenvietėje 2 radinių aptikta tik penkiose struktūrose ir paviršiuje. Lipdytinės keramikos radinių nedaug, daugiausia tai labai smulkios šukelės. Pagal molio masę ir paviršiaus apdirbimą ši keramika greičiausiai vienalaikė kaip Tarbiškių gyvenvietėje 1 surinkta keramika. Tarbiškėse 2, be lipdytinės, taip pat aptikta nemažai apžiestos ir žiestos keramikos šukių.

3 pav. Tarbiškių senovės gyvenviečių radiniai: 1– titnaginė strėlė; 2, 3 – akmeninės išgrąžos; 3–14 – keramikos šukės. G. Piličiausko nuotr.

Fig. 3. Finds from the Tarbiškės settlements: 1 – a flint arrowhead; 2, 3 – cores drilled from stone; 3–14 – pottery sherds.

Titnago radiniai būdingi neolitui ir bronzos amžiui. Inventoriuje aiškiai vyrauja dvipolinio skaldymo atliekos, būdingos bronzos amžiui. Taip skaldyta vietinė mažų gabaritų nekokybiška titnago žaliava, o keleto dirbinių, pagamintų iš kokybiškos žaliavos – plačių skelčių fragmentai greičiausiai yra iš neolitinės gyvenvietės. Aptikti tik keli retušuoti dirbiniai, pagaminti iš dvipolinių nuoskalų, tarp jų – 2 dvigaliai grąžteliai, 1 strėlės antgalis plokščiai retušuotais pakraščiais, įkote ir viršūne (3:1 pav.). Kelios dvipolinės nuoskalos su gludintų paviršių liekanomis rodo, kad bronzos amžiaus nuoskalomis buvo skaldomi stambūs dirbiniai – gludinti kirviai.

Akmeninių radinių gausa išsiskyrė perkasa 8. Čia aptikta akmens nuoskalų, tarp kurių aiškiai vyravo viena kol kas nenustatyta uoliena – tamsiai pilkai žalsva su balsvais intarpais. 25 nuoskalos svėrė 6,7 kg. Atrodo, kad čia buvo gaminamas vienas ar keli akmeniniai kirviai. Rasta 1 akmeninio kirvio išgrąža, pagaminta iš tokios pačios uolienos rūšies kaip ir nuoskalos. Aptikti ir dar 2 gludintų akmeninių kirvių frag-

mentai, tačiau šie jau buvo iš kitokių uolienų. Taip pat buvo girnų trintuvo, pagaminto iš smiltainio, fragmentas. Kitose perkasose akmeninių dirbinių buvo gerokai mažiau – aptiktos 3 akmeninių kirvių išgrąžos (3:2, 3 pav.).

Tarbiškių gyvenvietėje 2 tarp titnago radinių vyravo dvipolinio skaldymo skalda, rastas vienintelis dirbinys – šoninis grandukas iš masyvios pailgos nuoskalos. Vienintelis vario lydinio dirbinys – neaiškios chronologijos strypelis stipriai suplokštintais, išplotais galais.

Atlikta 7 mėginių, kurių bendras tūris prieš flotavimą buvo 155 l, archeobotaninė analizė. Mėginiuose rastos 36 degusios augalų makroliekanos. Ženklią jų dalį sudaro kultūriniai augalai. Identifikuoti *Panicum miliaceum* (tikrosios soros) grūdų bei dar kelių rūšių kultivuojamų miglinių šeimos augalų grūdų fragmentai. Tikėtina, jog jie priklauso *Hordeum vulg*are (paprastajam miežiui) ir *Triticum* (kviečių) genties augalams.

AMS ^{14}C metodu datuota degusi organinė medžiaga iš 8 skirtingų struktūrų. Patikimos datos, atitinkančios radinių tipologiją, gautos datuojant sudegusių kultūrinių augalų liekanas. Šios datos rodo XI–IX a. pr. Kr. Datuojant degusią medieną ir lazdyno riešutų kevalus, keletas datų pateko į minėtą laikotarpį, tačiau 4 buvo gerokai vėlyvesnės – sietinos su miško gaisrais arba lydimine žemdirbyste, bet su gyvenvietės kultūriniu sluoksniu nesusijusios.

Apibendrinant galima teigti, kad tyrinėta beveik gryna bronzos amžiaus vidurio (1100–900 m. pr. Kr.) gyvenvietė su labai negausiomis galbūt kitų laikotarpių liekanomis: ankstesnėmis (virvelinė keramika) ir 1 vėlyvesne (kruopėtoji keramika) šukėmis. Gyvenviečių liekanos fiksuotos dviejose griovos atskirtose aukštumose – Tarbiškės gyvenvietėje 1 ŠR ir Tarbiškės 2 gyvenvietėje PV. Visos perkasos tirtos Tarbiškėse 1, tačiau žvalgymų radiniai rodo, kad greičiausiai gyvenvietės 1 ir 2 yra vienalaikės arba jų chronologiniai skirtumai stilistiškai ir technologiškai neapčiuopiami. Visgi tai nėra tvirta išvada, nes Tarbiškėse 2 surinkta labai mažai radinių. Tarbiškių keramika turi panašumų su Tšcineco kultūros keramika – spygliuotos vielos arba vikšrinius įspaudus, tačiau skirtumai gerokai persveria panašumus ir neleidžia Tarbiškių bronzos amžiaus gyvenvietės priskirti ankstyvojo bronzos amžiaus Tšcineco kultūrai. Ji yra vėlyvesnė, ką rodo ir radiokarboninis datavimas.

Tarbiškės settlements

The area of the Tarbiškės settlements (Elektrėnai municipality) was investigated during the GIPL project, consisting of: visual surface survey (7-hectare area); comprehensive excavation (8 trenches, with a total area of 322 m^2 – Fig. 1, 2); and survey of the area with the mechanized removal of topsoil (4550 m^2). Comprehensive excavation at Tarbiškės 1 revealed an archaeological layer undisturbed by ploughing, up to 30 cm thick. The natural layer was reached immediately below the ploughed layer in the rest of the area surveyed. A total of 52 features were identified in the course of the comprehensive excavation and the survey. Although they contained archaeological finds, the majority of these features should be considered of natural origin, postdating the archaeological layer. Finds were discovered in both the ploughed and archaeological layers, as well as the features, and consisted of: 426 flint artefacts; 33 stone artefacts; 341 sherds of hand-built pottery; 14 sherds of wheel-thrown pottery; 8 pieces of clay plaster; 3 metal artefacts; and 8 pieces of burnt animal bone (Fig. 3). The Tarbiškės settlements date to the Middle Bronze Age (1000–900 BC), but isolated finds from other periods were present.